

Rasim Muratović*

KOSMOPOLITIKA KAO KOLEKTIVNI IDENTITET U 21. STOLJEĆU

Sažetak

Biti protiv globalizacije je isto kao biti protiv morske struje. Onaj ko se želi vratiti u svijet prije globalizacije mora znati da će se morati boriti protiv sila koje se ne mogu pobijediti. To ne znači da je čovjek izgubio borbu za neku bolju budućnost i da je zbog toga zapao u neku vrstu apatije. Ono što mi tvrdimo s tim u vezi je to da svaka ozbiljna i upotrebljiva politička analiza mora imati globalizaciju kao početnu tačku. Malo je onih koji su pokušali da riješe konkretne izazove globalizacije sa polaznom tačkom u ideji da je svijet mjesto u kojem treba da vlada političko zajedništvo. To je ono o čemu kosmopolitika govori.

Hibridni identiteti, izmiješanost, različitost i mnoštvo ključni su pojmovi za kosmopolitiku. Obnovljena radikalna kosmopolitika mora uzeti u obzir ova pitanja. Takva politika je bazirana na, kao *vrh igle tankom univerzalizmu*, odnosno insistiranju na tome da su neke vrijednosti nepovrijedive i zajedničke za sve. Ali, istovremeno, ovaj univerzalizam ide dalje i priznaje razlike. S tim u vezi ovaj rad daje neke prijedloge koji mogu značiti rješenje mnogih problema koji samo na prvi pogled izgledaju nerješivi.

Balans između razlika i sličnosti mora se pronaći i uspostaviti. Kosmopolitika danas ide upravo tamo gdje su razlike, jer tamo je univerzalizam. Gdje su razlike kosmopolitika se tamo najčešće zalaže za univerzalizam. Tamo gdje je danas zahtjev za jednakošću kosmopolitizam se zalaže za pluralizam. Ovo je osnovna muštra razmišljanja koju mi koristimo u po-

---

* Doc. dr., viši naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu

kušaju davanja odgovora na većinu pitanja koja se postavljaju i diskutuju u ovom radu. **Cilj ovog rada je preusmjeravanje političke debate u drugom pravcu - prema mogućnostima, a ne prema zabrinutostima. Ovaj rad nudi globalno razmišljanje umjesto nacionalne zabrinutosti i zauzetosti samim sobom. Rad ima za cilj da natjera čitaoce da razmišljaju o ovim pitanjima. Ovdje se daju smjernice za ovaj radikalni projekt i prezentira optimistička politika za 21. stoljeće. Rad nudi zadovoljstvo i optimizam umjesto apatije i nihilizma.**

Ključne riječi: globalizacija; kosmopolitika; kolektivni identitet; hibridni identitet; nacionalna država; univerzalizam; pluralizam.

Mnogo toga desilo se u svijetu u godinama nakon završetka hladnog rata. Isto tako, vrijeme nakon Drugog svjetskog rata bilo je ispunjeno sa mnogim protivrječnostima, a naročito su mnogi strahovali od moguće upotrebe atomskog naoružanja i posljedica njegove uništavajuće snage. To vrijeme, koje je trajalo sve do naftne krize, 1973. godine, bilo je srećom nekako sigurnije a karakterisla ga je objektivna vjera u budućnost. Bio je to period, političkim riječnikom rečeno, u kojem se sve definisalo pomoću dvije ose: Istok-Zapad i Sjever-Jug.

Konflikt između dvije super sile SAD-a i Sovjetskog saveza je iza nas a u prostoru između njih pojavili su se mnogi i različiti politički pokreti. Sve to pratile su žive političke debate i izvoz originalnih ideoloških eksperimenata. Bio je to neuspjeli pokušaj rješavanja problema siromaštva u nerazvijenim zemljama i razvoj blagostanja u razvijenim zemljama. Paralelno tim, 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, tekao je proces dekolonizacije a s tim i povećanje broja obrazovane srednje klase u trećem svijetu. Politička napetost nadomještala je hladnoratovski konflikt između Sjevera i Juga. Bio je to svijet jasnih suprotnosti.

Vrijeme nakon 1999. godine bilo je vrijeme sa još više suprotnosti koje je trebalo iznova definisati. Na svjetskoj političkoj sceni sada je samo jedna supersila. Raniji ratovi koji su karakterisani kao ideološka razmimoilaženja ili jednostavno kao konkurencija između Sovjetskog saveza i SAD-a nadomješteni su drugim tipom konflikta. Dogodili su se mnogi ratovi sa etničkim i vjerskim predznakom kao što je to bilo na Balkanu, na primjer. Mnogi konflikti su terotorijalno neodređeni, karakterno različito definisani i vrijednosno nejasni, kao na primjer rat SAD-a „protiv terorizma“ ili rat u Kongu kasnih devedesetih 20. stoljeća, gdje je najmanje osam afričkih država bilo involvirano plus deset gerilskih pokreta sa agendama koje su bile različito definisane.

Genocid u Rwandi, u proljeće 1994. godine i genocid u Bosni, otprilike u isto vrijeme, postavio je na dnevni red pitanje o humanitarnoj akciji. Državni suverenitet više nije bio apsolutan; dovoljan je samo jedan pogled na jastrebove američke politike da se vidi zašta je sve bio upotrijebljen njihov potencijal. U svemu tome postoji osnovna i krupna dilema povezana sa pojmom legitimeta, međunarodnog prava i ljudskih prava. To se ukratko može formulirati ovako: većina je saglasna u tome da je bila greška izvršiti invaziju na Irak. Istovremeno, mišljenje je većine, bilo je neodgovorno ne intervenirati u Rwandu gdje je najmanje 800.000 umjerenih Tutcija ubijeno od strane ekstremnih Hutua za samo tri mjeseca. U čemu je onda osnovni problem koji je uzrokovao da ove dvije situacije tako različito tumačimo? Na jednoj strani, put u pakao može biti popločan dobrim namjerama, kao što je slučaj u Iraku. Na drugoj strani, rizikujemo da ne intervenišemo bez obzira što situacija pokazuje da je na sceni pakao, kao što je slučaj u Rwandi. Ako nismo naučili onda moramo što prije naučiti sljedeće: Kako odlučiti kada je legitimno krenuti u akciju? Na koji način intervenirati, koju vrstu intervencije primijeniti, kako se mora intervenirati? Kako se mir može osigurati kada je rat završen?

Današnja situacija u svijetu je više zamagljena nego za vrijeme hladnog rata a međunarodne organizacije kao što su UN i NATO nalaze se u nezavidnoj ulozi.

Pojmovi kao što su Sjever i Jug već dugo ne znače ništa čak se može reći da su se u posljednje vrijeme počeli miješati. U nekim zemljama na Jugu mnogi stanovnici uživaju u životnom standardu kojeg nema u zemljama Sjevera. Istovremeno, u mnogim zemljama Sjevera naročito onima iz Istočne Evrope ali i iz SAD-a, mogu se naći velike grupe ljudi koji žive standardom nivoa zemalja takozvanog „trećeg svijeta“. Ovo je nova forma globalizacije koja obuhvata najmanje onoliko stanovnika koliko ih obuhvata širenje Interneta i McDonald's restorana.

Došlo je vrijeme je da se preispitaju naše osnovne političke mustre razmišljanja. Sasvim je sigurno da nam nedostaje okvir gdje se meritorno mogu objašnjavati nova politička pitanja nakon što je sagledavanje problema u cjelini već poodavno izgubljeno. Nakon raspada Sovjetskog saveza i nakon što se Kina na svjetskoj sceni pojavila sa ekonomskim liberalizmom jedinstveni smo i u ocjeni da je marksizam uveliko mrtav. Neki raniji marksisti, stidjeći se svoje prošlosti, počeli su priznavati grijehe iz svoje mladosti. Mnogi od njih izgradili su novi politički profil pretvorivši se u liberalne demokrate. Nije zanemarljiv ni broj onih koji su iz jednog ekstremizma otišli u drugi prigrlivši liberalizam desnice koji se zalaže za

slabu državu i slobodnu utakmicu na tržištu. Političke partije zapadnih zemalja sve više i više liče jedna drugoj i to je jedan od razloga što se izbori više tiču personalnih promjena lidera stranaka nego same ideologije određene partije.

Mi živimo u jednom maglovitom i turbulentnom vremenu. „Velike bajke svijeta“ izgubile su snagu ubjedenja a „ideologije su mrtve“. Već 1959. godine sociolog Wright Mills definisao je postmodernu kao stanje gdje sticanje znanja ne vodi obavezno do rasta racionalnosti. Bio je to staljinizam kojeg je on imao u mislima, ali opis u potpunosti odgovara svijetu gdje su vjera u univerzalne društvene modele i nada za bolju budućnost kao i stvarno blagostanje za sve skoro potpuno iščezli. Globalizacija je stvorila veću ranjivost. Sada se i robe i ljudi u jednom stalnom procesu pokreću brže. Ali to isto važi i za opasnosti. Nakon 11. septembra 2001. godine osjećanje nesigurnosti i straha nastanilo se u ljude a rizik je postao jedan od osnovnih pojmova u politici. Manipulacija sa rizikom legitimirala je ograničenja na planu ličnih sloboda, ljudskih prava, a posebno u oblasti antiterorističkog zakonodavstva.

Ironija kao stanje, politički izraz i retoričko sredstvo zauzela je visoku poziciju u svim zvaničnim debatama. Ostaviti utisak, pokazati se i prikazati se kao „radikalan“, kao „originalan“, ili kao „autentičan“ važnije je u svakoj javnoj debati nego relevantno diskutirati o velikim problemima pred kojima stoji svijet, kao što su neravnopravna raspoređenost bogatstva, ratovi, uništavanje okoline, nekontrolisano povećanje broja stanovnika, samo da spomenemo neke. Ironija je postala efektno sredstvo da se izbjegnju ovi suštinski i prividno nerješivi problemi. Ali, ironija se može koristiti i u političke svrhe. Ironija se naročito koristi u sve aktuelnijim raspravama o identitetu. Jedna osoba može biti muškarac ili žena na više različitih načina a uloga spolova u tom kontekstu postala je jako rastegljiv pojam. To je jedan pozitivan primjer koji daje osjećaj slobode posebno kada se čovjek počne osjećati kao u toru. Na drugoj strani, ironija se koristi za izvrgavanje podsmjehu angažovanih idealista. Pojam „politički korektan“ pojavio se u SAD-a osamdeset i učvrstio se kao dio uobičajenog izražavanja prilikom držanja govora devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Danas je izraz „politički korektan“ tako ponižavajući da se značenje „politički nekorektan“ koristi kao pozitivni predznak od „neustrašivih“ učesnika u raspravi koji „smiju stisnuti petlju i reći ono što jest“. Ako se čovjek svim sredstvima zalaže da u prvi plan dođu humanizam, prava manjina, tolerancija, mir i pravda, onda taj čovjek rizikuje da dobije pečat „politički korektan“. U svakom slučaju, to će se desiti ako čovjek ima pristojan, naivan i optimistički stil, a svoja gledišta izlaže na jedan anticipirajući i upozoravajući

način i jezikom koji podrazumijeva ne davanje podrške nijednoj političkoj opciji. Osobe koje spadaju u ovu kategoriju mogu se sigurno pronaći ali problem je da sarkazam čini ove idealiste, koji istinski i uporno rade za jedan bolji svijet, komičnim, blijedim i bijednim figurama. Na taj način njihovo moralno djelovanje funkcionira kao neka vrsta aktivnosti protiv koje je potrebna zaštita. Polazne tačke takvog djelovanja proglašavaju se glupim, zlim i pogrešnim ali, prije svega, to je nešto *dosadno*. Tako politika dobija pečat estetske aktivnosti, a estetika se ne može izboriti za dovoljno političke pažnje. Ne tako nevažno, u jednom multikulturalnom društvu pojam identiteta i kulture moraju imati važne plitičke dimenzije.

Kapitalizam stvara i bogatstvo i siromaštvo a da je to tačno govori i činjenica da se veoma rijetko govori o problemu zagađenja životne okoline koje ukupni razvoj nosi sa sobom. Socijalistički projekti manje ili više konsekventno nisu uspijevali iz više razloga, mada je njihova realizacija pokušavana na više načina. Jedan od najvažnijih razloga što socijalizam nije uspio leži u tendenciji socijalizma da marginalizira individuu a na račun centralne uloge koju ima država. Problemi zagađenja životne okoline su veći u socijalističkim nego u kapitalističkim industrijskim zemljama.

Mi trebamo cjelovitu političku osnovu koja će sakupiti prijedloge, mišljenja, razmišljanja, sugestije u zadovoljavajući humanistički projekt. Naš odgovor je kosmopolitika. U redovima koja slijede prezentiramo prijedloge kosmopolitizma za neke od najvećih problema pred kojima stoji svijet današnjice.

Prije nekoliko godina izgledalo je kao da će globalizacija kao pojam nestati sa scene. Jedan dio istraživača je tvrdio da je devedesetih godina dvadesetog stoljeća bilo irelevantno govoriti o deset godina globalizacije budući da je i raniji period, kao što je bio kraj deventnaestog stoljeća, karakterizirala internacionalna trgovina. U svemu tome desila se jedna vrsta zamora koja se posebno osjetila u akademskoj sredini koja ja bila izložena stalnim pitanjima o tome šta će donijeti promjena milenija. Nakon što je riječ globalizacija figurirala čak i prečesto po konferencijskim salama i naslovima knjiga punih deset godina čovjeku je dosadila upotreba te riječi.

Ali ipak na pragu novog stoljeća ne izgleda da smo se otarasili te riječi. U tom kontekstu globalizacija se definiše kao *svi procesi koji prave udaljenost irelevantnim*. Nije teško primijetiti da riječ ovog tipa obavezno dobija specijalno značenje ukoliko dodamo u jednu *feedback* klauzulu: *i reakciju na ove procese*. Ovim su bile pokrivena sve različite forme koje koriste protivnici globalizacije. Ako još dodamo isključenja kao posljedicu

samog procesa, onda je u sve ovo uračunato i stanovništvo iz predgrađa sa Juga planete.

Svjedoci smo da je svake godine sve manje i manje onoga što se kolokvijalno može nazvati „samo lokalno“. Na svakom koraku i svakodnevno u različitim društvenim situacijama se uvjeravamo da je cijeli svijet uvezan i povezan u jednu mrežu tako da se ni jedan događaj ne može desiti izolirano. Ali konotacije povezane za riječ globalizacija u međuvremenu su se promijenile. Devedesete godine 20. stoljeća karakterisali su najvažniji simboli tog vremena - Internet i slobodni protok informacija. Globalizacija je u osnovi bila jedna dobra stvar koja je dovela do širenja kulturnih horizonata, ekonomskog razvoja i uzbudljivih doživljaja. Svijet oko nas je bio pun mogućnosti ali ne i prijatni.

Krajem devedesetih godina prošlog stoljeća imali smo situaciju u kojoj se globalizaciju željelo usmrtiti. U novembru 1999. godine, u Seattlu, demonstriralo je desetine hiljada demonstranata protiv sastanka na vrhu u oblasti Svjetske trgovine. Demonstracije su završile pravim pravcatim uličnim borbama između demonstranata i policije. Međutim, optimistički pogled na globalizaciju u širokim narodnim masama ozbiljno je uzdrman terorističkim napadom 11. septembra 2001. godine. Četiri aviona su oteta, dva aviona pogodila su tornjeve blizance na Manhattanu, jedan avion je pogodio Pentagon u Washingtonu, a jedan avion je pao na zemlju u saveznoj državi Pennsylvania. Svijet je preko noći ušao u paranoidnu eru globalizacije. Globalizacija je postala primarno, nešto opasno, nešto prijeteće. Svijet oko nas postao je zao i opasan, dok se suprotno ne dokaže. Pokazalo se da je slobodni protok roba i informacija bio neka vrsta trojanskog konja koji je prikrivao protok oružja i mržnje. Najupečatljiviji simboli globalizacije nakon 11. septembra 2001. godine postali su internacionalni terorizam, američko grubo ponašanje na međunarodnom planu i epidemija virusa.

Počelo je sa strahom od miltpraha, a dvije godine kasnije bila je to bolest pluća opasna po život porijeklom iz Istočne Azije, poznatija kao Sars, o kojoj su svi imali nešto da kažu. Ozbiljni ljekari i eksperti Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) svakodnevno su davali savjete o tome kako da se narod zaštiti. Pravo stanje stvari, međutim, bilo je da nije bilo nikakve globalne epidemije. Na svjetskom planu je od Sarsa umrlo oko 800 osoba. Samo pet osoba je umrlo od milt praha u 2001. godini, kada je cijeli svijet bio puna dva mjeseca u vanrednom stanju. Poređenja radi, svake godine, preko deset miliona ljudi umire od malarije, tuberkuloze, AIDS-a u Africi, Aziji i Latinskoj Americi, ali te vijesti ne mogu naći mjesto na prvim stranicama bilo kojih novina u svijetu.

U proljeće 2006. godine, na dnevnom redu bila je ptičija gripa. Teško se odnositi prema svemu ovome ozbiljno pogotovo kada čovjek doživi i preživi strah u režiji masmedija. U pravilu, globalna epidemija i ne postoji. Ali čovjek nikada ne može znati. Ono jedino u što čovjek može biti siguran je to da je svjetsko stanovništvo postalo više ranjivo u vremenu jedne vrste nekontrolisane globalizacije i da je nemoguće zaštititi se potpuno i u cjelosti. Bez obzira šta Ministarstvo zdravlja govori.

Mnogi su dobili gripu putujući avionom. U toku putovanja zrak u avionu cirkulišeli li cirkuliše i čovjek je siguran da su putnici temeljito razmijenili viruse i bakterije prije nego što se avion prizemljio. Ova situacija je u stvari slika svijeta u kojem živimo. *Zaraza* je centralna metafora za globalizaciju danas. AIDS i druge pandemije pokazuju ovo na jedan potpuno konkretan način. Muslimanski fundamentalizam i virus elektronske pošte to pokazuju u prekomjernom značenju. Zahvaljujući stalnim, brzim i intenzivnim kontaktima koji se odvijaju preko državnih granica ovi fenomeni se šire brže i više su slučajni nego prije. Najveći problem globalizacije time postaje očigledan. On je anarhičan i neda da se upravlja njime. On niti je kontrolisan niti regulisan, ali je haotičan i upravlja sam sobom. Ove činjenice su zastrašujuće. Strah od ptičije gripe ulazi u osnovu globalnog razgovora o ranjivosti. U našem svijetu malo ko doživljava ograničavanje slobode kao najveći problem. Ono za čim se čezne je sigurnost i preduslovi koji donose istu.

Najvećoj kugi, onoj iz četrnaestog stoljeća, trebalo je tri godine da dođe od Centralne Azije do Skandinavije. Tada su ključne figure bili crni štakori, krpelji, jedrenjaci. Kuga je pratila trgovačke morske puteve. Kao što je poznato danas se sve dešava za puno kraće vrijeme. Tri dana nakon što se ubere krompir u Centralno Aziji isti će se naći na tezgama supermarketa u Malmöu. Južnoafrički ananas možemo kupiti svakodnevno, naravno ako to želimo. Odakle dolaze školjke, rakovi, ribe koje kupujemo i jedemo, nemamo pojma. Koja vrsta prljavštine dolazi na kontejnerima, paletama, gajbama i teretima svih vrsta, to nikad nećemo saznati. Zato nije ništa čudno kada se probudimo sa temperaturom danas i ranom u grlu sutra, a dijagnoza pokaže jednu ili drugu opasnu bolest prenesenu avionom iz Azije.

Paradoks je da smo opterećeni rizikom i nesigurnošću a nikada ranije u ljudskoj historiji život na Zapadu nije bio sigurniji nego što je to u ovo naše vrijeme. Nikada prije nismo imali tako velike šanse da otkrijemo prijetnje na vrijeme i razotkrijemo naše glavne protivnike. Dokazalo se da je španska groznica ipak bolest prenesena putem ptica. Tu činjenicu malo je

ko znao u ranim godinama dvadesetog stoljeća. Osjećaj sigurnosti danas je baziran na rezultatima naučnih istraživanja i društvene mašinerije koja koristi ta istraživanja i uređuje društvenu stvarnost. Prvo se donosi odluka o otvaranju nekog problema, onda se to problematizira, zatim se sve to širi i usmjerava u željenom pravcu. Globalizacija rizika čini principijelno nemogućom spoznaju o tome odakle, gdje i kada dolazi sljedeća opasnost i šta čovjek treba da uradi da bi se eventualno pripremio i izbjegao nadolazeću pošast. Istovremeno, niti je poželjno niti je moguće izvršiti zaustavljanje kontinuirane razmjene ljudi, roba, ideja i informacija. Opasnost od nekontrolisanog prenosa postala je konstantna dimenzija života u eri globalizacije. Pitanje je kako da se čovjek odnosi prema toj činjenici.

Njemački sociolog Ulrich Beck, koji je napisao knjigu o *društvu rizika*, ukazao je na to da se rizik mora promatrati kao politički eliksir, kao jedna vrsta madžioničarskog pića koje ima moć da začara političke razgovore. Beck dalje kaže, kada fundamentalno osjećanje nesigurnosti obuzme ljude i nastani se u njihva tijela, onda političari dobiju novu snagu u ruke. Po Becku, nije nikakva novost da određena prijetnja može legitimirati uvođenje najstrožijih sigurnosnih mjera u određenim konkretnim slučajevima. To se čak i dogodilo više puta u historiji, ali je situacija ostajala nepromijenjena. Uvijek postoji neka opasnost, kao na primjer ptičija groznica, bakterije eširilije koli ili terorizma i to je postalo neiscrpnim izvorom za političku mahinaciju i manipulaciju u zvaničnim debatama.

U knjizi *The Politics of Good Intentions*, politolog sa Univerziteta u Cambridgeu, David Runciman, opisuje kako rizik opterećuje politiku 21. stoljeća. On pokazuje kako se pomoću retorike rizika upravlja modernim politički urođenim napetostima. Runciman uzima odnos između javnog i privatnog sektora i odnos između običnih i na osobu fokusiranih TV politika i kompleksne i depersonalizirane državne vlasti. Muhammed Atta, na primjer, i njegovi teroristički kompanjoni dali su zapadnim političarima priliku da uspostave novi jezik o riziku. Objekt za analizu je britanski predsjednik vlade Tony Blair. Prateći Runcimana, Bler govori o riziku dvostrukim jezikom. Cilj je opravdati različite političke odluke. Kad analizira rat u Iraku Blair tvrdi, u jednom istom govoru, da čovjek nije mogao biti *dovoljno oprezan* kada je u pitanju bila opasnost od Saddamovog oružja za masovno uništavanje. Istovremeno, čovjek nije mogao biti *dovoljno oprezan* kada se ticalo upotrebe vojne sile. Ovi primjeri pokazuju kako manipulacija sa diskursom rizika može poslužiti za odgovarajuće obrazloženje poteza koji su povučeni ili tek treba da se povuku.

Ograničiti građanska prava u „*ratu protiv terora*“ je drugi primjer zloupotrebe retorike rizika. Zastrašuju nas pričama poput one da moramo biti

budni i da ne možemo dopustiti priliku gdje će se neki lik, sa atomskim naoružanjem u ruksaku i snovima o smaku svijeta ušuljati u našu zemlju. Nakon ove priče lahko je pridobiti glasače da bez otpora progutaju restrikcije iz oblasti građanskih i ljudskih prava.

Jedan raniji poznati državnik izjavio je da nema drugog straha do sopstvenog straha. Dok je to izgovarao nacistički avioni ispuštali su bombe koje su padale na njegovu glavu i glave ostatka londonskih stanovnika. Danas smo u situaciji koja nije takva gdje jedan konkretan i lahko identificirajući neprijatelj stoji naspram nas. Strah je dobio egzistencijalni pečat tako da političari, u sve većoj mjeri, ovu prijetnju imaju kao opravdanje za svoje političke poteze ali se strah sve više koristi i kao neka vrsta ideologije. Kada se sve ovo ima na umu onda se ni retorika rizika ne može podcjenjivati niti odbacivati. Jer, ako postoji realna prijetnja onda se moramo prilagoditi toj prijetnji. Istovremeno, sada je postalo važnije nego ikad ranije razdvojiti realne prijetnje i strahove od onih irealnih prijetnji i strahova. Retorika rizika, koja opterećuje politiku danas, nije u stanju razotkriti ono stvarno, prijetnje koje će se pojaviti u budućnosti. Ali, to se može desiti ponekad. Istina, danas nismo u strahu da dobijemo bombe na glavu, ali nam nedostaju metode za razotkrivanje današnjih varijanti iracionalnog straha i prepoznavanja destruktivnih političkih posljedica koje se javljaju kao posljedična veza.

Na kraju, Ulrich Beck uzima vezu o društvu rizika iz knjige i razrađuje tu ideju dalje do kosmopolitičkog okvira. U jednom predavanju koje je držao u London School of Economics, u februaru 2006. godine, naslovljenom kao „Living in the World Risk Society“ on je kazao da je granica između racionalnosti i hysterije postala nejasna i da je to samo jedan od znakova društva rizika. Beck je za početnu tačku uzeo ono što on zove ironija rizika: Da, kaže Beck, državne institucije koje se bave pitanjima sigurnosti i kontrole deprimirane se u pokušaju da predvide ono što se principijelno ne može predvidjeti. Opće je poznato da CFC plin uništava ozonski omotač i to je još jedan faktor koji utiče na klimu. To niko nije slutio prije 1974. godine, 45 godina poslije otkrivanja CFC. Sve do 11. septembra 2001. godine bilo je skoro nemoguće pretpostaviti da teroristi žele preobraziti putnički avion u rakete. To se ipak desilo kao događaj koji se, na osnovu historijskog znanja i svake logike, morao smatrati potpuno nemogućim i iracionalnim. Zbog toga racionalnost nije u stanju da pokaže onu stvarnu opasnost. Mnoge stvarne katastrofe nastaju međutim od opasnosti o kojima mi ne znamo puno tako da ih niti možemo pretpostaviti niti nas zaštititi od njih.

Beck upozorava, također, da sve ovo vodi nepoštivanju osnovnih ljudskih i građanskih prava, ali se nažalost ne zaustavlja tu. Kada se rizik glo-

balizira, globalizira se i *društvo rizika*. U ovoj činjenici živi sjeme za proširenje kosmopolitizma: nacionalne granice se ruše, oni nepoznati i strani postaju komšije sa kojima čovjek počinje dijeliti sudbinu. Beck upoređuje pipkave pokušaje nacionalnih država o rukovođenju rizikom sa pričom o čovjeku koji u mraku traži izgubljeni novčanik ispod ulične sijalice. Na pitanje da li je novčanik izgubio tačno ispod ulične sijalice, on odgovara: „Ne, ali ovdje na svjetlu mi je najlakše tražiti“. Na isti način kao što se čovjek iz priče morao pomjeriti dalje od svjetla ulične sijalice, tako i mi moramo pronaći alternative za današnju politiku rizika izvan nacionalnih država kao stubova sa svjetiljkama. Problemi životne okoline, koje obrađujemo u sljedećem poglavlju, mogu se riješiti samo tijesnim vezama između država i institucija koje imaju nadnacionalnu liniju povezivanja. Rizik povezuje aktere uprkos granicama.

Rizik sadrži, isto tako, i otvorenost za promjene. Očekivati ono što se ne očekuje, pretpostaviti ono poznato, ali i ono nepoznato. U takvoj atmosferi pojavljuje se potencijal za promjene. I katastrofa sadrži mogućnosti za novi početak. Kada je rizik na svakom mjestu onda moramo napraviti izbor između odricanja, apatije ili transformacije i to na jedan način koji je ili kritičan ili otvoren ili nenostalgičan. Beck je izabrao ovo treće. On traži potencijal za kosmopolitske informacije u globalnom širenju rizika. Partneri koji na početnoj tački stoje suprotstavljeni mogu biti prisiljeni da se u određenoj fazi susretnu i uspješno drže pod kontrolom opasnosti ili katastrofe. Mirovna inicijativa u Banda Ache nakon cunamija i otvaranje granica u Kašmiru nakon zemljotresa, u jesen 2005. godine, su primjeri da se ovo ponekad dešava. Dalje, rizik vodi u demokratiju. Dokazano je da je multinacionalnim kompanijama teško izmaći pritisku civilnog društva. Svaka naftna bušotina se kritički razmatra i ispituje od strane transnacionalne MNC. Industrija lijekova je strogo kontrolisana i mora biti u stanju odgovoriti pozivu-zahhtjevu zbog kojeg je osnovana. Osim toga, rizik može doprinijeti političkom buđenju. Postoji jedna interesntna povezanost između katastrofe kao što je bio kolaps reaktora u Tjernobylyu, prije nešto više od 20 godina, i orkana Katrina u New Orleansu. O oba ova događaja vođena je rasprava na međunarodnom planu, a zajednička je ocjena je da su ovi događaji aktuelizirali pitanje o ograničenju državnih ingerencija i u komunizmu i u neoliberalizmu. Osim toga, u SAD-a, u sjeni Katrine, pokazano je veliko razumijevanje za određivanje različitih vrsta socijalnih mjera, a Tjernobyl je bio početak raspada Sovjetskog saveza.

Beck govori o „nečistom kosmopolitizmu“ i „kosmopolitskoj realnoj politici“, a to je ono što se zove *kosmopolitika*. On pravi razliku između

dvije različite kulture rizika. U Evropi je zastupljeno mišljenje da Amerikanci pate od paranoje terorizma a Amerikanci na svojoj strani skloni su mišljenju da Evropljani pate od paranoje klime. U tom kontekstu nameće se pitanje o tome ko je taj ko ima moć da definiše šta je to što izaziva opasnost a što je jedno od odlučujućih pitanja kada je u pitanju kosmopolitika. Činjenica je da se približavamo jednoj globalnoj unutrašnjoj politici ali je okvir te politike privremeno nestabilan i nesiguran. Ono jedino u šta čovjek može biti siguran je to da niko nije u stanju pobijediti i vratiti kontrolu nad globalizacijom vladanom od kapitala koji ima posebna pravila igre, a takva globalizacija tom kapitalu ide na ruku. Alijanse između civilnih društava koje su u stanju prelaziti državne granice su čak obavezne u postnacionalnom poretku. Kosmopolitika sa velikim brojem ljudi i demokratizovanom globalizacijom kao prioritarnim ciljem je obavezna, jer se na taj način može prekoračiti dilema rizika.

Beck je bio kritikovan da operiše nejasnom razlikom između realne opasnosti i posljedica koje donosi retorika rizika. Jedan od onih koji je ukazao na ovo je sociolog Frank Furedi. U knjizi *Politics of Fear* on obrađuje „neprijatni“ javni sektor koji se razvijao posljednjih desetak godina. Furedi je došao da neumoljivih činjenica koje govore u prilog tome da je javni sektor iskazao više interesa za opasne bakterije i „sigurnost hrane“ nego što je bio zainteresovan za proizvodnju dobre hrane i dobru hranu uopće; školska djeca više uče o zagađenju životne okoline nego što uče o industriji koja stvara vrijednosti i dobra, ali i industriji koja zagađuje prirodnu okolinu; više novaca se koristi za odvikavanje pušača od pušenja i izgradnju raznih zaštitnih ograda i sistema u parkovima za igru djece nego što se koristi novaca za pozitivne vizije. Sve ovo je tačno opservirano ali ni Furedi ne može negirati da postoje realne i ozbiljne prijetnje ljudskom društvu u svojoj sadašnjoj formi i da neke od njih stoje na čelu kao apstraktne, nepredvidljive i nemoguće za upravljanje.

Popularni nučnik, Jared Diamond, proslavio se bestselerom pod naslovom *Collapse – How Societies Choose to Fail or Survive* (2005.). U navedenom djelu govori se o odnosu ljudi prema okolini kao osnovnom prirodnom resursu i izdržljivosti prirode kao glavnim pitanjima i problemima sa kojima su se sva društva suočavala i tragala za adekvatnim rješenjima. Diamond, koji je po struci biolog i fiziolog i koji je povezan sa američkim Univerzitetom UCLA, postavlja uznemiravajuće pitanje: Hoće li proizvodi naše civilizacije, računajući tu nebudere i ostale građevine od betona i drugih materijala, za nekoliko stotina godina zarasti u korov i šaš i svjedočiti o prohujaloj civilizaciji isto kao što je to slučaj sa ostacima civilizacije

Maja i Asteka u džunglama Srednje Amerike i što je slučaj sa kamenim spomenicima na Uskumnjnjim otocima?

Mada su sve civilizacije, bez obzira na vrijeme, mjesto i njihov karakter, imale dio izazova koji se ticao prirode i odnosa prema njoj, današnji moderni svijet na jedan dramatičan način stoji pred problemima te vrste a koji su se naročito nagomilali u posljednjih 150 godina. Civilizacija Maja i Asteka u Novom Mexicu koju su karakterizirale monumentalne građevine kojima su dominirali velike piramide, kao i mala društvena zajednica, koju je Eirih Rude osnovao na Grønlandu, kolapsirali su, prije svega, zbog drastičnih promjena na lokalnom nivou. Nekontrolisana sječa šuma i sebična eksploatacija ostalih prirodnih bogastava odigrali su centralnu ulogu u ovom procesu. Za Maje i Asteke pristup vodi, na primjer, imao je životnu važnost. Zajedničko za sva spomenuta društva je to da su njihovi stanovnici neadekvatno koristili i tako uništili prirodne resurse na lokalnom nivou. Postoje međutim varijacije na ovu temu. Neadekvatan i sebičan odnos prema prirodi pripadnika društvene zajednice na pustom ostrvu Pitcairn u Tihom okeanu koje je bilo nenaseljeno do dolaska gusara sa Bountya koji su tu našli utočište 1790. godine, gdje su pronašli ostatke ranijih civilizacija, pojavio se kao propratna pojava u vidu ekonomskog sloma Pitcairnovih glavnih trgovačkih partnera Mangareva. Priča o Pitcairmima je priča iz davnih vremena ali je ona istovremeno samo jedan od mnoštva znakova koji upozoravaju na prijetnje sa kojima se moderno društvo susreće. Hoće se reći da se prekomjerna potrošnja ili uništavanje prirodnih resursa na jednom mjestu može odraziti kao katastrofalna posljedica na drugom mjestu. Odlaganje atomskog, hemijskog, te otpada od teških metala koji se koriste u privredi, doveo je do toga da majčino mlijeko kod majki dojilja na Grenlandu i Sibiru ima visok nivo PCB vrijednosti tako da je njihovo mlijeko klasificirano kao otrovna tekućina. Povećan nivo željeza u krvi majki dojilja doveo je do toga da je ta pojava dijagnosticirano kao akutno trovanje željezom. Teško je nakon ovoga procijeniti koliko daleko dosežu uticaji na zdravlje ljudi gledajući od mjesta gdje se koriste hemikalije u proizvodnji. Na plažama nenaseljenih otoka Oeno i Ducie, u jugoistočnom Tihom okeanu, pustim otocima gdje svoje konačno utočište nalaze sve morske struje svijeta, čovjek može pronaći veliku količinu smeća na kvadratni metar. Glavne su plastične kese i flaše, posebno flaše od Suntorya – viskija iz Japana.

Najviše dramatični primjeri prijetnje prirodi u današnje vrijeme su ipak ispuštanje štetnih gasova u atmosferu. To je vrsta zagađenja okoline koja se neda zaustaviti na nacionalnim granicama. Malo toplije vrijeme može izgledati privlačno za nas na Sjeveru, ali povećanje prosječne temperature

za samo nekoliko stepeni može za posljedicu imati poplave u ogromnim razmjerama. U radikalnom manifestu pod naslovom: *The Revenge of Gaia*, 86-godišnji, James Lovelock, čovjek poznat po „Gaia hipotezi“, tvrdi da je planetarni klimatski krug promijenio brzinu od cikličnog stabilnog stanja do akseleretične spirale i da „Gaia“ (Lovelockov pojam za planetu) se neće još dugo stabilizirati. Razlog zato su ljudske aktivnosti kao što su vožnja automobila, rad termoelektrana, posljedice od uzgoja i držanje stoke i nekontrolisana sječa šuma.

Ako dođemo u situaciju da temperatura zraka poraste za samo pet stepeni istopit će se dovoljno leda na Antartiku da će se nivo mora na nekim mjestima povećati između pet i petnaest metara. Zemlja kao što je Bangladeš i metropala kao što je Amsterdam u tom slučaju bit će poplavljeni. Takvo povećanje temperature sa navedenim posljedicama sigurno će se desiti još u ovom stoljeću, ako nastavimo kao do sada. Drugi rezultat tog procesa bit će taj da će cijeli tropski pojas postati pustinjom jer se isparavanje odvija puno brže. U fantastičnoj knjizi o promjeni klime kroz historiju i danas australski profesor Univerziteta i direktor muzeja, Tim Flannery, piše o tome kako su relativno male promjene temperature zraka ranije imala dramatične posljedice, kako u toku, tako i poslije velikog ledenog doba. Razlika u tome je da se danas promjene te vrste dešavaju puno brže nego prije. Blagi periodi usred zime u Laplandu uništavaju mahovinu tako da sjeverni jeleni ostaju bez hrane jer je i ono malo mahovine, što je ostalo, pokriveno ledom a ne prhkim snijegom. Manjak santi leda na Artiku utiče na smanjuje broja polarnih foka i bijelih medvjeda. Istovremeno, otopljanje uzrokuje golfske struje čije se djelovanje ispoljava na način koji je dobro poznat u Skandinaviji. Promjene temperature zraka i otopljanje snijega i leda su u korelaciji, mada do velikih klimatskih promjena neće doći prije nego što se ubrza otopljanje. Snijeg i led reflektiraju toplotu a voda i zemljina kora je upijaju. I Flannery i Lovelock dokazuju da je planeti zemlji, generalno, najugodnije kada je potpuno hladno. Hladna mora proizvode više hrane nego topla dok su pustinje direktni proizvodi toplotnih isparavanja. Sahara je bila zelena za vrijeme zadnjeg ledenog doba kada je tamo temperatura zraka bila za pet stepeni manja nego danas.

Svaki stanovnik SAD-a, Zapadne Evrope i Japana konzumira 32 puta više svake vrste proizvoda koje dobijemo iz zemlje od svakog stanovnika trećeg svijeta. Odnos je otprilike isti i kada se tiče proizvodnje otpada i smeća. Bogate, zapadne zemlje pronašle su rješenje za mnoge probleme prirodne okoline na lokalnom nivou. Naravno, još uvijek postoji problem zagađivanja zraka u mnogim velikim gradovima, kao što je smog oko Los Angelesa, gusta magla u Londonu ili prašina u zraku iznad Osla.

Ipak, za ovu vrstu problema postoje zakoni i pravila, odnosno legislativa kojom se regulišu stanje i odnosi u ovoj oblasti. Lokalni problemi vezani za zagađivanje okoline povezani su sa rudnicima i eksploatacijom rude, nekontrolisanom i ilegalnom sječom šuma veći su u zemljama u razvoju i dijelovima Istočne Evrope nego u ostalim dijelovima svijeta. Prljava industrija, odnosno industrija koja zagađuje okolinu seli se prema jugu i prema istoku. Stanovništvo je u velikoj mjeri zarobljeno promjenama klime i ekstremnim vremenskim promjenama. Suše i cikloni imaju velike posljedice naročito tamo gdje nisu izvršene adekvatne pripreme i donesene mjere koje mogu barem djelomično preduprijeti i eliminirati posljedice ovih prirodnih reakcija. Kao što je već rečeno, ovi problemi više su karakteristični za zemlje u razvoju, mada problemi zagađivanja prirodne okoline ne poznaju nacionalne granice.

Ovdje je veoma važno spomenuti izvoz otpada kojeg zapadne zemlje izvoze u zemlje u razvoju. U septembru 2002. godine carinske službe Zhejiang provincije registrovale su teret od 400 tona elektronskog otpada na putu za Kinu. Od 1991. do 1997. godine, od jednog miliona na jedanaest miliona tona godišnje povećan je uvoz u Kinu prevazidenih TV ekrana, starih kompjutera i VHS video rekordera koje niko na Zapadu više nije trebao. Kada je cunami pogodio Somaliju, nakon što je poharao indijsku obalu, u decembru 2004. godine, veliki morski talasi izbacili su burad sa hemijskim otrovom, radioaktivni otpad, olovo, olovnu prašinu i druge teške metale, kao i medicinski i industrijski otpad koje su kompanije zapadnih zemalja bacile po plažama još 80-ih godina prošlog stoljeća. Prateći jedan izvještaj UNEP-a, programa UN-a za razvoj i zaštitu okoline, buradi i kisteri puni štetnog i opasnog otpada doveli su do trovanja ljudi u ribarskim naseljima duž morske obale a registrovane su i nove vrste zdravstvenih tegoba kod stanovništva kao što su disajni problemi, krvarenje iz usta, nosa, trbuha i vrtoglavica.

Velike promjene prirodne i životne okoline svoje utočište imaju u porastu broja stanovnika i porastu životnog standarda zemalja u razvoju. Prateći Diamonda već je pređena granica opterećenja koju zemlja može da otpri. Ako će milijarde stanovnika izaći iz faze siromaštva i prihvatiti zapadni način življenja onda će rezultat biti dvanaest puta veći uticaj ljudskog faktora na prirodu. Ako samo Kina dostigne ovaj nivo onda će nivo uticaja na prirodu biti udvostručen. Ako i ima neko da sumnja u naše tvrdnje o opasnosti za čovječanstvo koje će nastati kao posljedica procesa otopljanja, čisto sumnjam da postoji neko ko ne vjeruje u mogućnost nestajanja planete čija je egzistencija dovedena u pitanje našim otpadom i smećem.

Nezamislivo je da se u svijetu u kome svi uživaju ili žele da uživaju blagodati zapadnog načina života tako malo radi na tome da se upotreba prirodnih resursa svede na razumnu mjeru i da ima tako malo volje da se reciklira otpad.

Nemoguće je i nemoralno negirati zemljama u razvju ekonomski razvoj i želju za boljim životnim standardom ali, isto tako, nemoguće je pridobiti ljude u bogatim zemljama da dobrovoljno reduciraju svoj životni standard. Međutim, jedna stvar je sigurna: Niko iz reda onih bogatih i bijelih ne želi biti bijel i bogat i naći se na ulicama Dakara, Hararea ili nekog drugog afričkog glavnog grada onog dana kada stanovnici tih gradova shvate da se njihov san o zapadnom blagostanju neće nikada ispuniti.

Ali, sačekajte malo. Nije istina da će klimatske promjene imati žestoke posljedice ispoljene u vidu gubitka života i vrijednosti samo u zemljama trećeg svijeta. Porast nivoa mora i posljedice koje će ta pojava izazvati osjetit će se i u Holandiji i u Danskoj. Naglo otopljanje doprinijet će promjenama golfskih struja a sve to za posledicu će imati takvu klimu u Norveškoj koja će postati jako surova, teška i neprivlačna za normalan život. Ako, kao posljedica klimatskih promjena i uništenja prirode, zbog rata ili građanskog rata, zbog nedostatka resursa ili kao propratna pojava epidemije, kolapsira sistem na jugu, onda će se osjetno povećati pritisak i u ostatku svijeta. Visokorazvijene zapadne zemlje mogu rizikovati da dožive sudbinu sličnu onoj koju je doživio jedan poglavica u norveškom naselju na Grenlandu. Od bogastva i moći koje su imali stanovnici tog naselja poglavici su dali toliko da je ubrzo umro od gladi i studeni. Zadnji Maje, Asteci i stanovnici Uskršnjih otoka morali su priznati poraz lokalne zajednica koji je nastupio kao posljedica uništenja prirode. Danas je ispred nas problem koji obuhvata cijelu planetu direktno ili indirektno. Tako ćemo svi mi, jednog dana, primijetiti posljedice nastale našom zloupotrebom zemaljskih dobara.

Globalizacija stvara probleme vezane za okolinu. Tako, na primjer, povećanje obima svjetske trgovine vodi povećanju obima transporta. Stvarni simboli ekonomske globalizacije trebali bi biti ogromni kontejneri naslagani u svom bezbroju u morskim lukama širom svijeta. Znakovito je da smo u proljeće 2006. godine dobili praktične knjige o ovome o čemu pričamo. Jedna knjiga je o kontejnerima a druga knjiga je o brodovima koji prevoze te iste kontejnere. Dvadeset četiri sata dnevno brodovi prevoze robu iz jednog dijela svijeta u drugi držeći globalnu ekonomiju u brzini. Espen Søyber je veoma tačno ukazao na to da su „kontejneri za naše vrijeme isto kao što su to bile uzde u vrijeme korištenja konjske zaprege, oklopi u vrijeme ko-

njanika, parne mašine u vrijeme industrijske revolucije.“ Želje i maštanja siromašnog dijela svijeta o zapadnom stilu života idu zajedno sa globalizacijom. Tako danas imamo situaciju da u onom najnepriступnijem afričkom selu svi ljudi znaju za Coca colu, košarkaša Michaela „Air“ Jordana i za sapunice koje svakodnevno prikazuju luksuzni život na Sjeveru.

Sa globalizacijom smo dobili mogućnost za razumijevanje sveobuhvatnosti problema prirodne okoline putem razvoja sistema informacija i znanja tako da imamo razvijena politička sredstva koja nas čine u stanju da kontrolišemo i reduciramo one destruktivne efekte koji uništavaju prirodu. I sporazum iz Kyota kojim se reguliše dozvoljena kvota za ispušne gasove i Global Environment Facility kao fond koji finansira projekte koji štite prirodnu okolinu u zemljama u razvoju i Baselska konvencija koja ima zadatak da spriječi izvoz otrovnog otpada iz razvijenih zemalja u siromašne zemlje su primjeri o nadnacionalnim organizacijama koje imaju za cilj kontrolu i reduciranje efekata koji uništavaju prirodu. Nažalost, nijedan od ovih pomenutih ugovora nije funkcionisao dovoljno dobro do danas. To je, prije svega, zbog toga što neke od zapadnih zemalja, a naročito SAD-a, pokušavaju potkopati ove ugovore.

Diamond je mišljenja da će pitanja i problemi okoline u budućnosti sami izbiti na površinu. S obzirom na činjenicu da će posljedice postati akutne u bliskoj budućnosti, pitanje nije da li će pitanja o problemima okoline biti riješena, već da li će se riješiti na jedan relaksirajući način u kojem ćemo mi imati kontrolu ili će se ta pitanja rješavati putem građanskih ratova, genocida, epidemija i gladi. Postalo je očigledno u međuvremenu da dijelovi pokreta za zaštitu okoline koji se pozivaju na priču o smaku svijeta misle da je proizvodnja hrane za sopstvene potrebe, na primjer, jedini način za izlaz iz ove situacije. Globalizacija se ne može zaustaviti. Ta činjenica mora biti naša polazna tačka. Tu je i činjenica da je „genetička hrana“ faktički više opasna za okolinu nego hrana iz uvoza. Evo primjera sa paradajzom. Norveški paradajz proizveden u staklenicima koji stvaraju više zagađenja okoline nego što to čini transport paradajza sazrelog na suncu u Maroku. Na ovome trguje politika kao što to radi i u drugim oblastima koračajući malim koracima u pravom smjeru. Važan dio rješenja problema vezan je za jačanje internacionalnog uticaja ali to je nešto o čemu ćemo govoriti u sljedećem poglavlju. Lovelock, iz svoje perspektive, predlaže rješenje pomoću urbanizacije zbog niskih transportnih potreba i mogućnosti zadržavanja nečega što je nedimuta priroda. Po toj zamisli, većina stanovnika bi živjela na što užem prostoru. Lovelock se igra mišlju o tome da se počne živjeti od sintetičke hrane koja bi se kori-

stila umjesto poljoprivredne hrane a po njemu treba potpuno prestati sa proizvodnjom hrane jer taj proces zagađuje okolinu.

Prateći George W. Busha, bivšeg političara koji je redovno ismijavao bilo kakav argument koji govori o zaštiti prirode, američka ekonomija je „oil addicted“. U govoru naciji, u priljeće 2006. godine, on upozorava da će se Amerika učiniti manje zavisnom od nafte. Politički razlozi i promjena političke linije bili su pogonsko sredstvo koje je uticalo na ovakvu odluku više nego što je o tome odlučivala zabrinutost vlasti za probleme okoline. Ovaj novi pravac uključuje alternativne izvore energije, između ostalih, atomsku energiju i termoelektrane sa boljom kontrolom čistoće. Ipak, sve ovo je primjer da se vrše pripreme za proširenje prostora za trgovinu. Ranije bi u ovakvim situacijama povezani lobiji koji se bore za zaštitu okoline i lobiji koji imaju ekonomske interese u zajedničkoj akciji zaustavili slične prijedloge. Sada je i Švedska, također, udarila čvrsto šakom od sto tvrdeći da će svoju budućnost učiniti nezavisnom od nafte, najkasnije do 2020. godine.

Prateći istraživača Johna Hillea i Budućnost u našim rukama mi možemo u svakom slučaju reducirati ispuštanje CO₂ na svjetskom nivou 18 puta.

Ako hoćemo da uredimo redukciju ispuštanja štetnih gasova, kao pomoć moramo ukinuti vožnju automobila, ukinuti regionalnu i svaku industriju koja koristi bilo kakvu energiju, kao što novinar *Dagbladeta*, Gudleiv Forr tvrdi. Zaštita prirodne okoline košta i u prvom krugu je vezana za idealiste koji imaju mogućnost da žive u ljubavi sa prirodom. Prijedlog Johna Hillea pokazuje da to i ne mora biti tako. Usluge manje uništavaju prirodnu okolinu nego potrošnja roba ali treba doći u situaciju da je atraktivnije ići u kino nego kupiti novu TV plazmu. Proizvodnja mesnih proizvoda od krupne stoke zahtijeva veće energetske resurse nego proizvodnja mesnih proizvoda od svinja i pilića. Možda će se na TV ekrenu pojaviti Ingrid Espelid Hovig i dati nam recept koji će učiniti primamljivim pomenuti način ishrane. Ili možda možemo učiti nešto od Hindusa koji ne jedu meso od krave odnosno govedinu uopće. Borci za zaštitu okoline su veliki borci protiv izgradnje vjetrenjača i hidrocentrala. Ali zar nije naivno misliti da možemo živjeti bez toga tako da nekada može izgledati primamljivim vjerovati da se argumenti tiču više estetike nego zaštite okoline. Vjetrenjače su bez svake sumnje ružne, a hidrocentrale uništavaju prirodni doživljaj, tako se to zove. Zašto ne dopustiti Arhitektonskoj firmi Snohetta da projektuje vjetrenjača i nove hidrocentrale koje mi faktički trebamo, tako da japanski turisti u Norveškoj dobiju novo zadovoljstvo na svom foto safariju? Postoje naravno i druge mogućnosti koje mogu učiniti isplativim rješenja koja odgovaraju zaštiti okoline, kako za privatnike, tako i za općine i firme:

povećanje konkurencije na tržištu centralnog grijanja, na primjer. Danas neki usamljeni pojedinci imaju veliku tržišnu moć i mogu diktirati cijene kako hoće. Centralno grijanje bilo bi jeftinije ako bi se u tržišnoj utakmici pojavilo više isporučilaca. Proći će dosta vremena prije nego što električni i hidrogenski automobili preuzmu dizel i benzinske automobile gutače benzina. Proces bi išao brže ako se izgradi infrastruktura koja se zahtijeva, na primjer, „električne stanice“. U jednoj fazi to je dobra ideja da država podupre električne i hibridne automobile (auto sa električnim i benzinskim motorom). Možemo ovdje spomenuti i mnoge druge mjere: progresivne cijene struje, povećanje ekonomičnosti energetske potrošnje i više poreskih i drugih olakšica kada je u pitanju zaštita okoline i tako dalje.

Pored promjena klime, povećanje broja stanovnika i širenje stanovništva predstavlja jedan od vodećih problema za prirodnu okolinu. Prateći Steina Lema prosjek uništavanja prirodne okoline danas je 5.000 puta brži nego što je to normalno. Samo šest puta u historiji su neke vrste tako nestale. Posljednja takva promjena je bila prije 65 miliona godina kada je zemlja najvjerovatnije bila zahvaćena meteorom. Sada smo obuhvaćeni Centralnom partijom, ako ćemo vjerovati Lemu. On citira biologa koji je rekao da je Norveška jedno veliko neobrađeno zemljište za tri vrste: omorike, sjeverne jelene i ovce. Ili još preciznije, privrede u glavnim područjima/distriktima. Ali ne možemo izbjeći činjenicu da postoji realna dilema povezana sa razvojem i zaštitom, iako je Lem želio da to ne izgleda upravo tako. Ako ništa drugo tu je politička realnost da lokalno društvo ima tendenciju da se suprotstavi prijedlogu zabrane sniježnih skutera u nacionalnim parkovima zato što to onda ide na štetu privrede. Mala osnivačka Banka ideja je kroz niz godina uzimala u obzir konstruktive prijedloge vezane za zaštitu okoline što je prevazilazilo ove suprotnosti. Jedan primjer dolazi iz Halkær Ådala iz Sjevernog Jylland gdje su razvojni planovi ojačali lokalnu demokratiju a nisu je oslabili. Rezultat je bio povećanje svijesti o zaštiti okoline i rješenja koja su imala značaja za budućnost i bila usmjerena prema budućnosti. Većina seljaka se sastala i zajedno dala dijelove svoje zemlje da bi formirali zemljište za navodnjavanje na kojem sada postoji mogućnost čak i da se rode vrata u Halkær. Projekat je omogućio stvaranje uslova za razmnožavanje roda na mjestu gdje su prije bila poljoprivredna polja i mašine. Mali gradovi Garstand i England su drugi primjer. Garstand je bio prvi na svijetu „ priznati trgovački grad“. Danas je u njemu 90 % onih koji se bave privredom i koji su se obavezali da kupuju robu koja ne zagađuje okolinu ili su u suprotnom izloženi kritici zbog načina organizovanja radnog procesa. Možemo spomenuti, također, i jednog čovjeka iz Askera koji je slučajno radio u Udruženju za prirodni

razvoj. On je reducirao upotrebu energije u svojoj kući sa 90% tako što je uradio dobro izolaciju i što je koristio različite izvore energije. Na taj način on će najvjerojatnije uštedjeti više, nego da plaća manji porez. Ovo je nešto o čemu bi trebali razmišljati političari koji su orijentisani prema novčanicima svojih glasača.

Uživanje je predstaviti ovakve lokalne mjere ali one ne mogu riješiti ni polovinu svjetskih problema koji se tiču zaštite okoline. Pored toga, obavezno je i internacionalno rukovođenje. Mora se stati u kraj tome da siromašne zemlje podcjenjuju jedna drugu kako bi sebi privukle kapital a to je nešto o čemu ćemo više govoriti u sljedećem poglavlju. Steinar Lem glasao je ZA kada se na referendumu odlučivalo o članstvu Norveške u EU. Obrazloženje njegovog stava ZA sastojalo se u postojanju vještine i snage EU da implementira zahtjev za razvoj biološkog mnoštva. Također, protokol iz Kyota koji se odnosi na regulaciju ispuštanja klimatskih gasova mora izaći iz mrtvog mora kako bi se otvorile neke nove mogućnosti. Na ovom polju stoji kosmopolitika ispred svog najvećeg izazova. Ali jedna stvar je sigurna: Nacionalne države ne mogu same riješiti probleme okoline.

Zaštita okoline je nabolji primjer jednog fenomena koji nacionalne države ne mogu riješiti same. Kisele kiše i druge klimatske promjene ne poznaju granice. To znači da mora postojati internacionalna odgovornost da bi se nešto uradilo sa problemom zagađivanja okoline.

Ali, globalizacija je ideju o nacionalnim državama učinila manje relevantnom na drugi način. Lista fenomena koji potkopavaju nacionalnu državu kao suverenog vladara sa potpunom kontrolom na određenoj geografskoj zoni i legitimitetu baziranom na uskom i relativno homogenom zajedništvu unutar te zone je opsežna i sa tendencijom stalnog proširenja. Jedna od tendencija koja se u tom kontekstu mora spomenuti sadržana je u aktivnostima Benedicta Andersona, a nazvana je *long-distance nationalism*. Imigranti sa državljanstvom država porijekla često imaju potpuna politička prava i u zemljama u kojima više ne žive za razliku od država gdje su momentalno nastanjeni i gdje nemaju takva prava. Također, oni koji nemaju takvu vrstu državljanstva često su emocionalno i ideološki povezani sa zemljama svog porijekla (iako se u nekim slučajevima radi o zemljama njihovih nana i djedova). Mi u Norveškoj smo imali priliku vidjeti dobar primjer, jednu pozitivnu formu nacionalizma velike distance nakon razornog zemljotresa koji je zadesio Pakistan u jesen 2005. godine. Pakistanci nastanjeni u Norveškoj uradili su veliki i dobro koordinirani napor za pružanje pomoći zonama obuhvaćenim zemljotresom. Izbjeglice i imigranti su također veoma važan faktor u doprinosu bruto nacionalnog

dohatka zemalja iz kojih potiču. Samo u zadnjih nekoliko godina imigranti sa Zapada unijeli su u svoje domovine za jednu polovinu više doprinosa od cjelokupne svjetske pomoći na tom planu. Radi se o 100 milijardi dolara godišnje registrovanog prenosa novčanih sredstva, ali je realni iznos, bez ikakve sumnje, znatno veći. Svaki treći useljenik u Norvešku koji ne dolazi sa Zapada, u pravilu, šalje novac svojim porodicama u domovini. U 2003. godini iz Norveške u Pakistan, Maroko i Filipine, poslano je 190 miliona norveških kruna.

LITERATURA

1. Amin, Samir i Andre Gunder Frank: *Pa vei mot 1984*, Gyldendal, Oslo, 1979.
2. Anderson, Benedict: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso Books, London, 1991.
3. Anderson, Benedict: *Long Distance Nationalism*, CASA, Amsterdam, 1992.
4. Appiah, Kwame Anthony: *Cosmopolitanism. Ethics in a World of Strangers*, W.W. Norton&Co, New York, 2006.
5. Brawer, Bruce: *While Europe Slept. How Radical Islam is Destroying the West from Within*, Doubleday, New York, 2006.
6. Beck, Ulrich: *Risk Society*, SAGE Publications Ltd., London, 1992 (1986).
7. Beck, Ulrich: *Cosmopolitan Vision*, Polity Press, London, 2006.
8. Beck, Ulrich: *Living in the World Risk Society*, foredrag holdt ved London School of Economics, 15, February 2006.
9. Carlberg, Alec: „Utslagna söker, nya former för upprättelse – ett dilemma för vänstern?“ i *Vägval vänster*, Premiss Förlag, Stockholm, 2006.
10. Castells, Manuel: *The Rise of the Network Society*. Blackwell, Oxford, 1996.
11. Davis, Mike: *Planet of Slums*, Verso, London, 2006.
12. Diamond, Jared: *Collapse. How Societies Choose to Fail or Survive*, Penguin, London, 2006.
13. Easterly, William: *The White Man's Burden. Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done so Much Ill and so Little Good*, The Penguin Press, New York, 2006.
14. Engels, Friedrich: *The Condition of the Working Class in England in 1844*, Oxford University Press, Oxford 1993. (1845.)
15. Eriksen, Thomas, Hylland: *Charles Darwin*, Gyldendal, Oslo, 1997.
16. Fallaci, Oriana: *Sinnet og stoltheten*, Gyldendal, Oslo, 2003.
17. Fallaci, Oriana: *Fornuftens styrke*, Gyldendal, Oslo, 2004.
18. Ferguson, James: *The Anti-Politics Machine. „Development,“ Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1994.
19. Flannery, Tim: *The Weather Makers: The History and Future Impact of Climate Change*. Penguin, London, 2006.
20. Friedman, Thomas: *The Lexus and the Olive Tree*, Farrar, Strauss, Giroux, New York, 1999.
21. Friedman, Thomas: *The World is Flat. The Globalized World in the Twenty-first Century*, Penguin Books, London, 2006.
22. Frønes, Ivar: *Annerledeslandet*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2006.
23. Fukuyama, Francis: *After the Neocons. America at the Crossroads*, Profile, London, 2006.
24. Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*, Penguin, London, 1993
25. Furedi, Frank: *Politics of Fear*, Continuum, London, 2005.
26. Geras, Norman (et. al.): *The Euston Manifesto*, www.eustonmanifesto.org.
27. Giddens, Anthony: *Den tredje vei. Fornylsen av sosialdemokratiet*, Pax Forlag AS, Oslo, 1999.
28. Goodhart, David: „Too diverse?“ Prospect, February, 2004.
29. Gullestad, Marianne: *Plausible Prejudice*, Universitetsforlaget, Oslo, 2006.

30. Held, David m.fl.: *Global Transformations*, Polity, Cambridge 1998.
31. Jagland, Thorbjörn: *Min europeiske drøm*, Tiden, Oslo, 1990.
32. Lem, Steinar: *Det lille livet*, Cappelen, Oslo, 2005.
33. Locke, John: „A letter Concerning Toleration“, i *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, Yale University Press, Yale, 2003.
34. Lovelock, James: *The Revenge of Gaia*. Allen Lane, London, 2006.
35. Marx, Karl i Fridrich Engels: *Det kommunistiske manifest*, Oslo, Falken, 1984. (1848).
36. Mills, C. Wright: *The Sociological Imagination*. Penguin, London, 1982. (1959).
37. Monbiot, George: *Demokraties tidsalder. Et manifest for en ny verdensorden*, Cappelen, Oslo, 2005.
38. Nórretranders, Tor: *Det generöse mennesket: En naturhistorie om at umak gir make*, Aschehoug, Oslo, 2004.
39. Palmås, Karl: *En vänsterliberal vokabulär: Nya perspektiv på internationalism, frihet, demokrati och marknad“ i Vägval vänster*, Premiss Förlag, Stockholm, 2006.
40. Rosén, Anders (red): *Vägval vänster*, Premiss forlag, Stockholm, 2006.
41. Runciman, David: *The Politics of Good Intentions. History, Fear and Hypocrisy in the New World Order*, Princeton University Press, New Jersey, 2006.
42. Röhnebak, Maria: *Hvis Internett er svaret, hva er spørsmålet?* Thomas Hylland Eriksen, red.: *Internett i praksis*, Oslo, Spartacus, 2005.
43. Said, Edward W.: *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*, Cappelen, 1994.
44. Seirstad, Åsne: *Bokhandleren i Kabul: Et familiedrama*, Cappelen, Oslo, 2002.
45. Steen, Reiulf: *Ørnen har landet: Om arbeiderpartiets strategier*, Tiden, Oslo, 2003.
46. Thorup, Mikkel: *Er kosmopolitisme var tids politiske filosofi? Le monde Diplomatique*, Oslo, april 2006.
47. Turnbull, Colin: *The Mountain People*, Simon&Schuster, New York, 1972.
48. Tvedt, Terje: *Verdensbilder og selvbilder: en humanitær stormakts intellektuelle historie*, Universitetsforlaget, Oslo, 2002.
49. Unger, Roberto Mangabeira: *What Should the Left Propose?*, Verso Books, London, 2005.
50. Voltaire: *Traktat om toleranse*, H. Aschehoug & Co. I samarbeid med Fondet for Thorleif Dahls Kulturbibliotk og Det norske akademi for språk og litteratur, Oslo, 2005.
51. Wallace, Alfred Russel: *Writings on Evolution 1843-1912*. Bristol: Continuum 2004.
52. Wilkisonson, Richard: *The Impact of Inequality: How to make sick societies healthier*. New Press, New York, 2005.

COSMOPOLITISM AS THE COLLECTIVE IDENTITY IN THE 21th CENTURY

Summary

Being against globalization is like being against the sea current. He who wants to get back into the world before globalization, must know that he will have to fight forces that cannot be beaten. That doesn't mean we lost the fight for a better future and consequently fell into a sort of apathy. What we say in this regard is that any serious and useful political analysis has to have globalization as a starting point. Few have attempted to address the specific challenges of globalization, with the idea that the world is a place which should be governed by the political community, as a starting point. This is what cosmopolitism says.

Hybrid identities, mix, diversity and variety are key concepts for cosmopolitanism. Renewed radical cosmopolitanism must consider these questions. Such policy is based on a small universalism, insisting on the fact that certain values are inviolable and common to all of us.

But, at the same time, this universality goes further and recognizes the difference. In this regard, this paper provides some suggestions that could mean the solution of many problems which seem unsolvable, at first glance.

The balance between difference and similarity must be found and established. These days, cosmopolitanism goes exactly where the differences are, because universalism is also there. Where differences are, cosmopolitanism is committed to universalism and where there is demand for equality, cosmopolitanism is committed to pluralism. This is the basic pattern of thinking that we use in an attempt to provide answers to most questions that are asked and discussed in this paper. **The aim of this paper is to divert the political debate in the other direction - according to its ability, not its concerns. This paper provides a global mindset rather than a national concern and preoccupation with itself. The work is intended to force readers to think about these issues. Therefore it gives guidelines for this radical project and presents an optimistic policy for the 21st century. The work provides satisfaction and optimism instead of apathy and nihilism.**

Key words: globalisation; cosmopolitanism; collective identity; hybrid identity; national state; universalism; pluralism.